

MIRKKA LAPPALAINEN

Smittenin murha: Katoamistapaus
1600-luvulta. Helsinki: Siltala 2022. 251 s.

Hän ei ollut suuria maailman. Smitteniksi kutsuttu ratsumestari Nils Rosenschmidt oli komeasta nimestään ja tittelistään huolimatta vähäpätöinen ja syrjäytynyt aatelismies, joka isännöi rappiolle painuvaa Sköldvikin kartanoa Porvoon pitäjässä. Hän oli käräjäpukari ja huoripukki, jolla oli lehtolapsia myös läntisellä Uudellamaalla. Vaimo ja rakastajattaret olivat jättäneet, ja kartanoon oli vaikea saada säädyllistä palvelusväkeä. Smitten ei käynyt kirkossa, koska pelkäsi joutuvansa Porvoon rääväsuisen ja rajuotteisen kirkkoväärin ojennettavaksi. Jumalaton elämäntapa herätti pahennusta ja uhkasi tuoda ratsumestarille maastakarkotustuomion.

Smitten nähtiin viimeisen kerran mikkelinpäivän jälkeisenä maanantaina 1673. Kartanonherran arveltiin lähteneen Suomenlahden toiselle puolelle Liivinmaalle pakoon odotettua tuomiota. Kukaan ei ihmetellyt lähtöä. Smittenillä ei ollut ystäviä eikä häntä kaivattu.

Syyskuussa 1680 Sköldvikin kartanon työmiehet löysivät hylätystä kaivosta ruumiin, jonka päälle oli kasattu kiviä. Isäntä ei ollutkaan lähtenyt matkalle. Salamurhaa alettiin tutkia käräjillä ja korkeammassa oikeusasteissa. Monipolvinen prosessi ei tuonut selvyttä kaikkiin kysymyksiin, mutta päättyi vihdoon kahta vuotta myöhemmin Kuninkaallisen Majesteetin ratkaisuun.

Lappalainen on aikaisemmissa monografioidessaan käsitellyt laajoja teemoja kuten nälkävuosia ja noitaoikeudenkäyntejä. Tämä teos on tapaustutkimus ja sellaisena kiinteämpi. Sitä voi verrata Natalie Zemon Davisin klassikkoon *Martin Guerren paluu*. Aihetta ei voi sanoa keskeiseksi suurvaltakauden historiassa. Kuitenkin Smittenin murha kuuluu samaan sarjaan kuin monet tunnetummat historian mysteerit.

Millaisen lopun ja kenen toimesta saivat Rikhard III:n pienet veljenpojat, jotka tämä antoi sulkea Toweriin 1483 ja joista ei sen jälkeen enää kuultu? Entä Mary Celesten tapaus? Brigadiini löydettiin 1872 ajalehtimasta Azorien läheltä merikelpoisena, mutta vailla matkustajia ja mie-

histöä. Mihin he olivat kadonneet? Kaarle XII sai surmansa Fredrikshaldin luona 30. marraskuuta 1718. Tuliko surmanluoti vihollisen vai omien puolelta? Kuka tappoi Kyllikki Saaren? Entä Olof Palmen?

Historiantutkijan työtä on verrattu rikostutkimukseen. True crime, todella tapahtuneet rikokset ovat myös kiinnostaneet rikoskirjailijoita. Josephine Teyn *The Daughter of Time*, (Ajan tytär, 1951) on arvioitu kaikkien aikojen parhaaksi rikosromaaniksi. Siinä sairasvuoteelle joutunut etsivä selvittää Towerin prinssien kohtalon ja todistaa Rikhardin syyttömäksi. Teyn näkökohdat ovat saaneet kannatusta, vaikka mysteeri on jatkuvasti avoin.

Arthur Conan Doyle kirjoitti 1884 nuorena laivalääkärinä novellin Mary Celesten arvoituksesta, ja teemaan on jatkuvasti palattu. Seitsemänkymmentä vuotta sitten sain lahjaksi Dod Orsbornen teoksen *Master of Girl Pat* (1949, Girl Patin kapteeni), jota vanhempani ilmeisesti luulivat tervehenkiseksi poikakirjaksi. Rosoista elämää viettänyt merikarhu tarjosi muistelmissaan mielestäni hyvän selityksen kadonneen miehistön mysteeriin, mutta se ei ole saanut laajempaa kannatusta.

Colin Dexterin teoksessa *The Wench Is Dead* (Neidonmurha, 1989) elämäntapojensa vuoksi sairaalaan joutunut ylikomisario Morse selvitti 1859 tapahtunutta Christina Collinsin murhaa. Hän päätyi siihen, että syyttömät hirtettiin. Tämäkin ratkaisu on asetettu kyseenalaiseksi.

Myös Lappalaisen aiheena on true crime, ja hän kertoo (samoin kuin Dexter), miten hän ratkaisee arvoituksen. Totuus on ajan tytär, mutta aika on myös hävittänyt todisteita. Kirjoittamalla auki itse tutkimusprosessin Lappalainen tuo esiin historiankirjoittajan arkityön. Lähteet eivät ole syntyneet historiantutkijaa varten. Niitä ei ole tarpeeksi, eivätkä ne kerro sitä, mitä tutkija haluaisi tietää.

Kaikki vanhemman historiamme tutkijat murehtivat Turun paloa 1827, joka hävitti hovioikeuden ja tuomiokapitulin arkistot ja yliopiston kirjaston. Liekit nielaisivat ainoan tunnetun kappaleen Daniel Medelplanin isonvihan aikana puuhun leikkaamalla laatoilla painetusta aapi-

sesta. Samaa tietä meni ensimmäisen suomalaisen Uuden testamentin kommentaari, jonka koulumestari Marcus oli kirjoittanut 1596. Jäljellä on siitä kopioitu muutaman rivin katkelma. Tuomiokapitulin pöytäkirjoja on säilynyt ainoastaan muutaman vuoden ajalta.

Historiantutkija joutuu suunnistamaan puutteellisen ja hajanaisen lähdeaineiston varassa. Hänen on koottava palapelinsä, vaikka osat eivät sovi yhteen ja useimmat niistä puuttuvat. On tyydyttävä siihen, että kaikkea ei voi saada selville.

Myös Lappalainen joutuu tunnustamaan rajoitukset. Smittenistä syntyy henkilökuva, mutta ”ihmiset hänen ympärillään ovat kuin varjoja. Hänen kaksi rakastajatartaan ja hänen lapsensa, jotka katoavat historiasta jättämättä itsestään muuta mainintaa kuin muutaman ohimennen pöytäkirjaan raapustetun sanan. Psalmia muokailleen: tuuli on käynyt heidän ylitseen eikä heitä enää ole” (s. 244).

Oikeusjutun kulku tulee kyllä selvitettyksi niin perinpohjaisesti kuin mahdollista. Tämän ohella teos luo kuvan aikakauden elämästä Porvoon pitäjässä ja muuallakin Uudellamaalla, sukuyhteisöjen merkityksestä sekä hallinnon ja erityisesti oikeuslaitoksen toiminnasta. Tavanomainen viiteapparaatti puuttuu, mutta tekstistä ja lähde-luettelosta käy ilmi, että teos perustuu vankkaan lähdetutkimukseen. Myös henkilöhakemisto puuttuu. Sen olisi voinut korvata esittelemällä heti alussa *Dramatis personae*, kertomuksen päähenkilöt.

Mirkka Lappalainen on johtava ja moneen kertaan palkittu suurvaltakauden tutkija. Hänet on palkittu paremminkin siitä, miten hän kirjoittaa eikä siitä, mitä hän kirjoittaa. Historian – ja myös teologian – alalla on runsaasti pitkäpiimäisiä ja riihikuivia tutkimusraportteja sekä äidinkiellellä että kömpelöllä konferenssienglannilla. Näillä on oma arvonsa, mutta on ilo lukea myös hyvällä ja ymmärrettävällä suomen kielellä kirjoitettua tieteellistä tekstiä.

Simo Heininen
Kirkkohistorian professori (emeritus)
Helsingin yliopisto